

Izet MIFTARI

SHTRIRJA GJEOGRAFIKE E TERRITOREVE SHQIPTARE (1912-1913)

Abstrakt

Përmes këtij punimi synohet që të dimë me saktësi shtrirjen gjeografike të territoreve, ku, në fillim të shekullit XX, shumica e popullatës ishte e banuar me shqiptarë. Duke filluar që nga shekulli XV, sikurse pjesët e tjera të Ballkanit edhe territoret shqiptare ishin të pushtuara nga Perandoria Osmane. Kështu, ky pushtim do të vazhdojë deri në vjeshtën e vitit 1912. Mirëpo gjatë shekullit XIX, kishte ndryshime të mëdha të kufijve gjeografikë në Ballkan si dhe ndarje e rregullime kohë pas kohe administrative në pjesën evropiane të shtetit osman. Prandaj, bazuar nga autorë të huaj e vendorë, shohim se, në fillim të shekullit XX, territoret shqiptare, në aspektin administrativ, ishin të ndara në katër vilajete:

1. Vilajeti i Kosovës me 32 900 km²,
2. Vilajeti i Manastirit me 28 500 km²,
3. Vilajeti i Janinës me 17 900 km² dhe,
4. Vilajeti i Shkodrës me 10 970 km².

Të katër këto vilajete, kishin një sipërfaqe prej 90 270 km². Duhet thënë se, një numër jo i vogël i shqiptarëve jetonin edhe në vilajetin e Selanikut. Territoret shqiptare shtriheshin në një pjesë shumë të rëndësishme gjeografike e gjeostrategjike të Ballkanit, ku gërshetoheshin dy qytetërimet: lindore dhe perëndimore. Po ashtu, trojet shqiptare kishin dalje të drejtpërdrejtë në tri dete: detin Adriatik, detin Jon dhe detin Egje. Prandaj, duke pasur parasysh pozitën e tillë të rëndësishme gjeografike dhe gjeopolitike, gjithsesi se shtete fqinje dhe Fuqitë e Mëdha të kohës ishin të interesuara për të dominuar në këto treva. Kështu, nuk ishte e rastit që nga rreth 90 000 km² sipërfaqe territoriale, Konferenca e Ambasadorëve në Londër brenda shtetit shqiptar përfshiu vetëm 28 000 km². Pjesë e punimit do të jenë edhe të dhënat statistikore për përqindjen e popullatës si dhe të përkatësisë fetare.

Fjalë kyçe: Ballkani, Perandoria Osmane, territoret shqiptare, luftërat ballkanike, vilajetet, deti Adriatik, deti Jon, deti Egje.

Çështja e shtrirjes territoriale të trevës, - në të cilën, gjatë shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX shumicën e përbënin shqiptarët, - është studiuar nga shumë hulumtues vendorë dhe të huaj. Në punimet e tyre shkencore, pak a shumë, në parim shumica pajtohen për pjesën e territorit të Ballkanit, e cila ishte e banuar me shqiptarë. Sipas disa studiuesve, në pjesët anësore të vilajeteve të Kosovës, Manastirit, Janinës dhe Shkodrës, popullata ishte e përzier. Në librat e historisë së popullit shqiptar, të botuara nga shteti shqiptar më 1968, 1979, 1984 dhe 2002, në vëllimin që përfshinë periudhën e Rilindjes Kombëtare, vërejmë diçka interesante. Në botimet e viteve 1968 dhe 1979, nuk ka temë të veçantë sa i përket shtrirjes gjeografike të trevës shqiptare.

Në këto dy botime, kjo çështje preket në kuadër të tërësisë së përgjithshme. Ndërkaq, në botimet e viteve 1984 dhe 2002, çështja e shtrirjes së territoreve shqiptare specifikohet qartë edhe në përmbajtje edhe në brendësi. Kësaj problematike i kushtohet edhe pjesë e veçantë duke e emërtuar me titull: *Trojet shqiptare*.

Në *Historinë e Popullit Shqiptar II*, të botuar më 1968, shkruan: *Siç na tregojnë udhëtarët e viteve '30-'40 të shekullit XIX, si A. Bue (Boue) dhe J. G. Han (Hahn), kufijtë e trojeve të banuara krejtësisht ose kryesisht prej shqiptarëve shtriheshin në një zonë të gjerë, prej bregdetit Adriatik në jug të qytetit Tivar, ndiqnin përtej liqenit të Shkodrës vijën e lumit Cem drejt lindjes, duke përfshirë krahinat Plavë, Guci e Rozhajë dhe kalonin në veri të Mitrovicës e Prishtinës, për të arritur në verilindje në Kurshumli e deri në rrjedhën e sipërme të lumit Moravë, një dikues i Danubit... Në jug të Moravës kufiri i tokave të banuara prej shqiptarëve, gjithnjë sipas këtyre autorëve, kapërcente malin e Sharrit, dhe pasi linte në lindje Kumanovën e Shkupin..., (pastaj I.M.), përfshinte Tetovën e Gostivarin dhe zbriste në Dibër. Në juglindje, në trevën e Ohrit dhe Manastirit popullsia shqiptare bashkëjetonte si një pakicë e rëndësishme me popullsinë maqedonase. Prej këtej, duke ndjekur vargmalet e Moravës, Gramozit e Konicës, kufiri zbriste në jug të Gjirokastrës në luginën e Dropullit, për të kaluar në Delvinë, në Çamëri, që përfshinte viset e Filatit, Margëllëçit, Ajdonatit, deri në afërsi të Pargës, por duke lënë jashtë Janinën, ku banonte vetëm një pakicë shqiptare.*

*Numri i popullsisë shqiptare brenda kësaj treve shkonte nga 1.6 deri 2 milionë frymë, një numër që nuk ishte më i vogël se ai i popujve të tjerë të Ballkanit.¹ Por, këtu nuk specifikohet sipërfaqja gjeografike. I njëjti përkufizim gjendet edhe në botim e tretë të *Historisë së Popullit Shqiptar*.²*

Për dallim nga botimet e viteve 1968 dhe 1979, në botimin e vitit 1984 të *Historisë së Shqipërisë*, kur flitet për shtrirjen gjeografike, shihet se ka një ndryshim të dukshëm, ngase, përveçse e veçojnë me një njësi të veçantë (Trojet shqiptare) e saktësojnë edhe sipërfaqen gjeografike. Po ashtu, këtu shihet se brenda trugut shqiptar, pak a shumë janë përfshirë edhe Novi-Pazari e Nishi.

Tekstualisht, aty shkruan: *Shqiptarët banonin në ato troje ku kishin jetuar gjatë gjithë historisë së tyre, në pjesën perëndimore të Gadishullit të Ballkanit. Në mes të shekullit XIX, vendbanimet e tyre mbulonin një sipërfaqe prej 75 000 kilometra katrorë. Ato shtriheshin: në veri deri në Tivar, Rozhajë e Novi-Pazar, në verilindje deri në Nish, Leskovc dhe Vranjë, në lindje deri në Kumanovë, Shkup e Manastir, në jug deri në Konicë, Janinë e Prevezë. Brenda kësaj treve banonin 1 600 000 frymë.³ Ndërsa në botimi e viti 2002, shkruan: në mesin e shekullit XIX, trojet shqiptare mbulonin një sipërfaqe prej rreth 75 000 km². Këto troje shtriheshin në veri deri në Tivar, në Podgoricë, në Rozhajë e në Novi-Pazar, në lindje deri në Nish, Leskovc, Vranjë, Kumanovë, Shkup e Manastir, në jug deri në Konicë, Jnainë e Prevezë.⁴*

Mirëpo, nga përllogaritja ime, përkufizimi gjeografik që është bërë, thuajse është i saktë, por sipërfaqja gjeografike, ndoshta mund të jetë më e madhe se 75 000 km². Nëse marrim për bazë, katër vilajetet shqiptare të pas vitit 1881, që mbulonin një sipërfaqe prej 90 000 km², atëherë, po del se llogaritja është gabim, sepse përkufizimi është edhe për Tivarin e Ulqinin dhe për pjesën e sanxhakut të Nishit apo Toplicën, që pushteti serb gjatë viteve 1877-1879 e spastroi etnikisht,

¹ Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, *Historia e Popullit Shqiptar II*, Vëllimi i dytë, Tiranë, 1968, 36.

² Po aty.

³ Akademia e Shkencave e Shqipërisë - Instituti i Historisë, *Historia e Shqipërisë II*, Tiranë, 1984, 37.

⁴ Akademia e Shkencave e Shqipërisë - Instituti i Historisë, *Historia e Popullit Shqiptar II - Rilindja kombëtare, vitet 30 të shek. XIX deri më 1912*, Tiranë, 2002, 35.

duke deportuar shqiptarët, që ishin shumicë aty dhe pastaj Kongresi i Berlinit, këtë pjesë, me rreth 10 000 km², ia njohu shtetit serb, të sapa njohur ndërkombëtarisht.

Po ashtu, edhe Ulqini e Tivari, më 1880 iu aneksuan Mali të Zi. Prandaj, përkufizimi gjeografik që është bërë në botimet e historisë së popullit shqiptar të viteve 1984 dhe 2002, është i saktë, por sipërfaqja mund të jetë llogaritur gabim. Deri më 1878, mund të themi se trojet shqiptare shtriheshin në një sipërfaqe afërsisht 100 000 km².

Ndërkaq, pas Kongresit të Berlinit, territoret shqiptare mbulonin 90 000 km², ngase, siç dihet, sanxhaku i Nishit dhe Ulqini, me rreth 10 000 km², u shkëputën nga treva shqiptare, të cilat iu dhanë Serbisë dhe Malit të Zi. Në hartën (harta 1) e publikuar nga Antonio Baldaci në Romë, më 1913, shohim se ai përcakton vijën kufitare të shtrirjes së territorit me popullsi shqiptare, pak a shumë atë trevë ku shtriheshin katër vilajetet shqiptare. Ndërsa, studiuesi Ferdinand Schevill, në libri e tij “Ballkani-historia dhe qytetërimi”, ka publikuar një hartë (harta 2), ku është e përcaktuar edhe vija kufitare e shtetit të ardhshëm shqiptar, sipas propozimit të qeverisë së Vlorës, më 1913. Sipas kësaj harte, kufiri verior i Shqipërisë do të duhej të ishte lumi Iber, aty ku sot është i ndarë qyteti i Mitrovicës, ndërsa në lindje kufiri do të ndjek linjën hekurudhore Shkup-Mitrovicë.⁵

Në lidhje me shtrirjen gjeografike të trojeve shqiptare, Schevill shkruan: *Megjithëse nuk u përcaktua data e sulmit mbi Turqinë më 1912, vendet aleate (ballkanike, I.M.) po prisnin me padurim. Ato ndiheshin të fortë nga bashkimi, donin të përfitonin nga turpi i Kostandinopojës (Stambollit), i krijuar nga lufta me Italinë dhe së fundi ato ishin të ndjeshme nga fitorja shqiptare, pasi tani Shqipëria duhet të konsiderohej si një shtet autonom i përbërë nga katër vilajetet: Shkodrës, Janinës, Manastirit dhe Kosovës.*⁶

Ky definim i Schevillit specifikon dy gjëra:

1. se aleatët ballkanikë (Greqia, Bullgaria, Serbia dhe Mali i Zi) gjatë Luftës së Parë Ballkanike, kishin për qëllim pushtimin e territoreve shqiptare, dhe,

2. se trojet shqiptare në fillim të shekullit XX, përfshinin sipërfaqen e katër vilajeteve të cekura më lart.

⁵ Ferdinand Schevill, *Ballkani - Historia dhe qytetërimi*, Tiranë, 2002, 419.

⁶ *Po aty*, 383.

Kurse, Misha Glleni ka shkruar: *Tri ditë para se të hapej Kongresi i Berlinit, një tufë burrash u mbledhën në Prizren... Ata i kishte bashkuar vetëm rreziku i madh që po u kanosej nga shembja pak e nga pak e Perandorisë Osmane, si dhe gjuha e tyre e përbashkët - Gjuha Shqipe. Shqiptarët ishin përqendruar aty ku sot është Shqipëria, Kosova e Maqedonia. Por, shqiptarë kishte edhe në Greqi, Mal të Zi, e bile edhe në Bullgari e Traki.*⁷

Më 14 dhjetor 1912, Ministria e Jashtme e Austro-Hungarisë, e njoftoi ambasadorin e Italisë në Vjenë, Merey, për qëndrimin që kishte në lidhje me caktimin e kufijve të Shqipërisë. Ky njoftim apo udhëzim kishte edhe këtë përmbajtje: *Këtu ngjitur i dërgohet Shkëlqesisë Suaj një hartë e Gadishullit të Ballkanit, në të cilën janë të shënuara ato kufij të Shqipërisë së ardhshme autonome, që në bazë të bisedimit të bërë, janë caktuar për t'i mbrojtur prej kontit Mensdorf*⁸ *në Konferencën e Ambasadorëve.*⁹

Prandaj, në fjalën e tij që e mori i pari në hapjen e Konferencës në Londër, ambasadori austro-hungarez, Mensdorf, kishte thënë: *Ato pjesë që janë të banuara vetëm me shqiptarë, duhet t'i përkasin Shqipërisë.*¹⁰ Ky ambasador, kishte përforcuar fjalën e tij duke ia paraqitur konferencës edhe një hartë, në të cilën dukej qartë se sa thellë mbërrinin trevat shqiptare, posaçërisht në veri dhe verilindje. Fatkeqësisht, këtë hartë unë nuk e kam hasur ndokund të botuar, por nga deklarata e Mensdorffit, mund të kuptojmë se bëhej fjalë për katër vilajetet shqiptare. Tashmë ne e dimë për projekt-hartën (harta 3) që Austro-Hungaria ia ka paraqit ambasadorëve të pesë Fuqive tjera të Mëdha në Konferencën e Londrës, në shkurt 1913, e ku ishte saktësuar vija kufitare e shtetit të ardhshëm shqiptar. Kjo hartë është e publikuar dhe ndaj mendimin se ajo është e reviduar (nuk është ajo e ditë së parë të hapjes së Konferencës), sepse kishte një rezistencë të fuqishme për atë projekt-hartë nga ana e Rusisë dhe Francës. Çështja e trevës ballkanike, në të cilën shumicë dërmues ishin shqiptarë, u bë

⁷ Misha Gleny, *Historia e Ballkanit 1804-1999, Nacionalizmi, luftërat dhe Fuqitë e Mëdha*, Tiranë, 2007, 151.

⁸ Allbert Graf (kont) von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein, ishtr ambasadro i Perandorisë së Austro-Hungarisë në Londër në periudhën 1904-1914.

⁹ Qendra e Studimeve Albanologjike - Instituti i Historisë, *Shqipëria në dokumentet austro-hungareze (1912)*, Vëllimi VII, përgatitur nga Marenglen Verli dhe Ledia Dushku, Tiranë, 2014, 58.

¹⁰ *Shqipëria në dokumentet austro-hungareze (1912)*, Vëllimi VII.

shumë e diskutueshme, veçanërisht gjatë dhe pas luftërave ballkanike, sepse këto luftëra ndërruan tërësisht realitetin politik e gjeografik në Ballkan, dhe tani, po përgatitej të fillonte punimet Konferenca e Ambasadorëve në Londër, e cila ia përcaktoi kufijtë e ri të gjashtë shteteve: Shqipërisë, Serbisë, Greqisë, Malit të Zi, Bullgarisë dhe Perandorisë Osmane. Meqë territoret shqiptare gjendeshin në një pjesë shumë të rëndësishme gjeografike, gjeostrategjike e gjeopolitike të Ballkanit, ku gërshetoheshin dy qytetërimet, lindor dhe perëndimor, si dhe kishin dalje të drejtpërdrejtë në detin Adriatik e detin Jon, dhe dalje të tërthortë edhe në detin Egje, konferenca në fjalë u mor thuajse tërësisht me çështjen shqiptare. Prandaj, duke pasur parasysh pozitën e tillë të rëndësishme gjeostrategjike e gjeopolitike, gjithsesi se shtete fqinje dhe Fuqitë e Mëdha të kohës, ishin të interesuar për të dominuar në këto treva. Kështu, nuk ishte e rastit që, nga rreth 90 000 km² sipërfaqe territoriale, Konferenca e Ambasadorëve në Londër, brenda shtetit shqiptar, përfshiu vetëm 28 000 km². Duhet thënë se, në fillim të shekullit XX, territoret shqiptare, në aspektin administrativ, ishin të ndara në katër vilajete:¹¹

1. Vilajeti i Kosovës me 32 900 km²,
2. Vilajeti i Manastirit me 28 500 km²,
3. Vilajeti i Janinës me 17 900 km² dhe,
4. Vilajeti i Shkodrës me 10 970 km².

Të katër këto vilajete, kishin një sipërfaqe prej 90 270 km². Duhet thënë se, një numër jo i vogël i shqiptarëve jetonin edhe në vilajetin e Selanikut.

Një Fjalorin Enciklopedik Shqiptar, të botuar më 2009 nga Akademia e Shkencave e Shqipërisë, shkruan: *Me reformën e viteve 1864-1868, u krijuan vilajetet, si njësi më e madhe administrative. Vilajetet ndaheshin në sanxhaqe, kaza dhe nahije. Tokat shqiptare u ndanë në katër vilajete: i Shkodrës, i Janinës, i Manastirit dhe i Kosovës. Në këto vilajete popullsia mbizotëruese ishte shqiptare, por kishte në viset periferike dhe pakica malazeze, serbe, maqedonase e greke.*¹² Edhe studiuesi anglez, Noel Malcolm, ka publikuar një hartë (harta 5) të trojeve shqiptare në vitet 1881-1912, ku pak a shumë përfshihen katër vilajetet shqiptare (Kosova, Manastiri, Janina dhe

¹¹ *Historia e Popullit Shqiptar II*, 2002.

¹² Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Fjalor Enciklopedik Shqiptar 3*, Tiranë, 2009, 2886.

Shkodra), megjithëse në hartën në fjalë ka skicuar edhe vilajetin e Selaniku.¹³

Sipas burimeve osmane, të botuara nga studiuesi shqiptarë Skënder Rizaj, territoret shqiptare ku banonin shqiptarët në prag të formimit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, ishin të copëtuara në tri vilajete dhe në një ejalet: në vilajetin e Kosovës, të Selanikut, të Janinës dhe në ejaletin e Shkodrës.¹⁴ Vilajeti i Kosovës kishte shtatë sanxhaqe: Prishtinën, Nishin, Pirotin, Prizrenin, Novi-Pazarin, Shkupin dhe Dibërën, vilajeti i Selanikut kishte këto sanxhaqe: Selanikun, Serezin, Dramën dhe Manastirin, vilajeti i Janinës kishte këto sanxhaqe: Tërhallën, Gjirokastrën, Prevezën dhe Beratin, ejaleti i Shkodrës kishte vetëm sanxhakun e Shkodrës me këto kaza: Shkodrën, Podgoricën, Tivarin, Ulqinin, Lezhën, Kavajën, Tiranën, Krujën, Mirditën dhe Pukën.¹⁵

Me qëllim që ta dobësonte vilajetin e Kosovës, e cila ishte qendra e Lidhjes së Prizrenit, pushteti osman formoi vilajetin e Manastirit, që përbëhej nga këto sanxhaqe: Manastiri, Dibra (iu shkëput vilajetit të Kosovës) dhe Korça.¹⁶ Se territoret shqiptare pas vitit 1875 e deri më 1912, kishin një sipërfaqe që mbulonin katër vilajetet shqiptare (Kosova, Shkodra, Janina dhe Manastiri), e dëshmon edhe një hartë osmane e shekullit XIX (harta 6) dhe *Harta e pasqyrës etnografike e Evropës Lindore*, e botuar nga H. Kiepert në Berlin, në vitin 1876 (shoh harta 7).¹⁷ Megjithatë, Konferenca e Ambasadorëve në Londër, që filloi punën në dhjetor 1912 dhe vazhdoi deri në gusht 1913, nuk ka marr për bazë gjendjen etnike, dëshirën dhe kërkesën e shqiptarëve, por, më shumë ishte bazuar në interesat e Fuqive të Mëdha, si dhe fituesve të luftërave ballkanike, në bazë të së cilës edhe u përcaktuan kufijtë e ardhshëm të shtetit shqiptar. Prandaj, në krahasim me Shqipërinë, brenda së cilës u përfshinë rreth 1/3 e

¹³ Noel Malcolm, *Kosova - Një histori e shkurtër*, Prishtinë, 2001, 17. Edhe pse nuk e saktëson se në këto vilajete (përfshijto pjesërisht vilajetin e Selanikut) shumicë dërmuese ishin shqiptarët, në parim mund të kuptohet se për këtë arsye ai e ka paraqitur këtë hartë në librin e tij në fjalë.

¹⁴ Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1877-1885) - The Albanian League of Prizren (1877-1885)*, Prizren, 1998, 206.

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Po aty, 207.

¹⁷ Shyqyri Nimani, *Arnavud - Artistët shqiptarë në Perandorinë Osmane*, Prishtinë, 2003, 18.

territoreve shqiptare, apo 28 000 km², shtete fqinje u zgjeruan shumë (shih hartën 8¹⁸), kuptohet, në dëm të trojeve shqiptare. Kështu, nga llogaritja që kam bërë, pas Konferencës së Ambasadorëve në Londër, shtetet fqinje të shtetit shqiptar, u zgjeruan:

1. Serbia për 31 700 km² ose 40% më shumë (nga 48 000 në 80 000 km²),
2. Mali i Zi për 4 700 km² ose 34% më shumë (nga 9 100 në 13 800 km²),
3. Greqia për 79 400 km² ose 60% më shumë (nga 51 600 në 131 009 km²).¹⁹

Ndërkaq, nëse marrim për bazë sipërfaqen e katër vilajeteve shqiptare (90 000 km²), kuptojmë se jashtë shtetit shqiptar mbeten rreth 60 000 km² ose 60%. Në fund, nëse i llogarisim përfitimet territoriale të Serbisë, Greqisë dhe Mallit të Zi në Konferencën e Londrës, del se këto 60 000 km² të trungut shqiptar, u përfshinë padrejtësisht në kuadër të shteteve në fjalë. Nga i gjithë materiali i konsultuar, mund të them se shpërthimi dhe fillimi i Luftës së Parë Ballkanike në tetor 1912, ishte më shumë për pushtimin e territoreve shqiptare, se sa për largimin e shtetit osman nga Ballkani.

Për luftërat ballkanike, studiuesi shqiptar, Skënder Rizaj, ka shkruar: *Trashëgimtari i carit, pansllavisti i moderuar V. Lenini, Luftën e Parë Ballkanike (1912), e cilësoi si luftë e Rusisë çlirimtare, kurse Luftën e Dytë Ballkanike (1913) e karakterizoi si luftë jo të drejtë. Çfarë do të thotë, sipas Leninit, serbët, malazezët, bullgarët e grekët, të cilët luftuan kundër turqve (lexo: shqiptarëve), dhe Turqisë (lexo: Shqipërisë), zhvilluan luftë "çlirimtare". E meqë më 1913 shpërtheu lufta midis Serbisë e Bullgarisë, për shkak se këto shtete pansllave nuk mundën të merreshin vesh rreth copëtimit të Shqipërisë, kjo u quajt luftë e padrejtë.*²⁰

Copëtimin e territoreve shqiptare në Londër më 1913, studiuesi anglez, N. Malcolm, e përshkruan kështu: *Fuqitë e Mëdha (Austro-Hungaria, Britania e Madhe, Franca, Gjermania, Italia dhe Rusia) filluan t'i shqyrtonin ndryshimet territoriale në Konferencën e*

¹⁸ Arben Puto, *Çështja shqiptare në aktet ndërkombëtare të periudhë së imperializmit II*, Tiranë, 1987, në mes të faqeve 288-289.

¹⁹ Rexhep Qosja, *Çështja shqiptare - Historia dhe politika*, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 1994, 111, 112 dhe 113.

²⁰ Giuseppe Catapano, Nermin Vlora Falaschi, Skënder Rizaj, *Shqiptarët - Popull i ndarë, The Albanians - A divided nation*, Pejë, 1996, 269.

*Londrës, në dhjetor të vitit 1912. U ra shpejt dakord që Serbia nuk mund të zgjerohej në bregdet, ndërsa duhej të krijohej patjetër një Shqipëri autonome. Austro-Hungaria paraqiti mendimin se në Shqipëri duhej të përfshiheshin të gjitha trojet e banuara me shqiptarë, por këtë e kundërshtoi Franca, ndërsa edhe më fuqishëm e kundërshtoi fuqia mbrojtëse e Serbisë, Rusia. Më pas vazhdoi një debat dhe një pazarllëk i gjatë, me ç'rast Austro-Hungaria në fillim kërkoi që Ohri, Dibra, Prizreni, Gjakova dhe Peja të përfshiheshin në shtetin e ri shqiptar. Por, më vonë ajo lëshoi pe duke i dorëzuar ato, në një sërë koncesionesh që i bëri Rusisë. Si kompensim, Rusia ua la shqiptarëve Shkodrën, si edhe Lumën, në veriperëndim të Prizrenit. Qyteti i fundit, nga i cili hoqi dorë Austro-Hungaria, ishte Gjakova, e cila iu dorëzua palës tjetër me një kusht të veçantë që të sigurohej një mbrojtje efikase e shqiptarëve dhe e pakicës shqiptare katolike në territoret e reja serbe dhe malazeze.*²¹

Gjatë shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX, dihej se Perandoria Osmane në një të ardhme jo të largët do të largohej nga Ballkani. Prandaj, me qëllim që të arsyetonte para opinionit ndërkombëtar, kryesisht para pushtetarëve të kohës të Fuqive të Mëdha për kinse të drejtën historike të pushtimit të territoreve shqiptare në përgjithësi, e sidomos të vilajetit të Kosovës në veçanti, gjatë shekullit XIX, qeveria dhe studiuesit serbë kishin filluar misionin për të shtrembëruar të vërtetën historike të shqiptarëve, e sidomos të Kosovës, duke e paraqitur se kinse dikur ka qenë e banuar vetëm me popullatën serbe. Andaj, historiografia serbe, me qëllim që të falsifikonte historinë e trojeve shqiptare, e sidomos të Kosovës, në vitet 1870-1880, Kosovën filloi ta emërtonte me termin “Serbi e Vjetër” (Stara Srbija). Kjo literaturë tendencioze bazuar edhe nga programin politik i “Naçertanies” (1844) të ministrit të Jashtëm të Serbisë, J. Garashaninit, e që më vonë ishte edhe kryeministër, përpiquej t’u bënte justifikime “shkencore” qëllimeve politike aneksioniste të qarqeve shoviniste serbe ndaj territoreve shqiptare të Kosovës. Për këtë qëllim u krijua edhe miti mbi “Serbinë e Vjetër”, emërtim për Kosovën, të cilin e ndeshëm për herë të parë në veprën e përçuesit të ideve shoviniste të Garashaninit, M. Ujeviq, botuar në Beograd më 1871. Në këtë vepër, në botimet e shumta të Jovan Cvijiqit si dhe në shkrimet e tjera të mëvonshme të historiografisë

²¹ Noel Malcolm, *Kosova - Një histori...*, 267.

serbe, shihet qartë falsifikimi i të dhënave historike për krahinën shqiptare, Kosovën, që kinse në mesjetë paska qenë e quajtur “Serbi e Vjetër”.²² Megjithatë e vërteta ishte krejt ndryshe, dhe studimet e bëra nga studiues serioz shqiptarë dhe të huaj e kanë demantuar këtë tezë serbe duke e argumentuar se Kosova, nga antika e deri më sot, në vazhdimësi ka qenë e banuar me shumicë shqiptare. Është për të theksuar se, nëse emërtimi Kosovë, qenka me etimologji sllave-serbe, pse atëherë publicistë, historianë e politikanë serbë, që në shekullin XIX, e kanë emërtuar Stara Serbija (Serbia e Vjetër). Pra, meqë edhe shkrimtarë, publicistë e studiues serbë filluan ta quajnë Kosovën me emërtimin Stara Serbija, atëherë nënkuptohet se emërtimi Kosovë nuk qenka me gjenezë sllave-serbe.

Sipas studiuesit Zija Shkodra, më 1898, kishte rreth 2 milionë shqiptarë, derisa sipërfaqja gjeografike ishte 75 000 km².²³ Përkufizimin gjeografik të territoreve shqiptare, studiuesi në fjalë e skiconte në këndin: Tivar-Mitrovicë, Shkup-Prevezë. Ndërkaq, gjendja e popullsisë dhe e shtrirjes gjeografike të popujve ballkanikë më 1898, në bazë të Shkodrës, ishte:

Vendi	Km²	Popullsia
Bullgaria	96 660	3 310 703
Greqia	63 119	2 433 806
Serbia	48 353	2 384 205
Shqipëria	75 000	2 000.000
Mali i Zi	9 080	227 841 ²⁴

Nga kjo tabelë, kuptojmë se, para vitit 1912, për nga sipërfaqja gjeografike treva shqiptare apo Shqipëria nën sundimin osman ishte e dyta me radhë, pas Bullgarisë. Historiani rumun me origjinë shqiptare, Nikola Iorga, ka shkruar se më 1905-1906, Novi-Pazari, Prishtina, Peja, Shkupi dhe Prizreni ishin të banuara me shumicë shqiptare.²⁵ Po ashtu, Iorga, shkruan se shumicë e popullatës shqiptare ishte edhe në

²² Zija Shkodra, *Qyteti shqiptar gjatë Rilindjes Kombëtare*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë, 1984, 28.

²³ Po aty, 32.

²⁴ Po aty.

²⁵ Nicola Iorga, *Breve historie de l'Albanie et du people Albanians*, Publications de l'institut pour l'etude de l'Europe sud-orientale, Bucures, 1919, tabela në fund të librit.

vilajetet e Manastirit dhe të Janinës.²⁶ Një përshkrim të detajuar për popullsinë dhe shtrirjen e trojeve shqiptare në gjysmën e shekullit XIX e jep edhe albanologu i njohur gjerman, Johan Georg von Hahn, i cili, në librin e tij “Albanesische Studien” (Studime shqiptare), i botuar më 1854, shkruan se Shqipëria (në kuptimin territoret shqiptare), shtrihet në mes të paralelit 39⁰-43⁰ të gjerësisë veriore. Sipas tij, Shqipëria është një bregore e ngushtë, sepse vija e drejtë e bregut të detit mban afër 100 orë, kurse gjerësia e tij është mesatarisht 30 orë. Gjithnjë sipas Hanit, Shqipëria ndahet në tri pjesë natyrore: Alpet, Gramzi dhe Pindi.²⁷ Hani shkruan se në këtë territor, jetojnë rreth 1 600 000 shqiptarë dhe citon shënimet e Leak-ut, i cili më 1806 kishte thënë se Shqipëria është një nga krahinat më të populluar të Perandorisë Osmane.²⁸

Në Muzeun e qytetit të Vushtrrisë, gjendet një hartë (harta 9), që shkruan se është e Georg von Hanhit, dhe se aty, përveç që ka toponime interesante, saktësohet edhe shtrirja gjeografike e trojeve shqiptare në gjysmën e shekullit XIX. Në bazë të kësaj harte, shohim se Hanhi shtrirjen e territoreve shqiptare në gjysmën e shekullit XIX e ka paraqitur në mënyrë reale. Vërehet se në aspektin gjeografik, sipërfaqja e territoreve shqiptare aty, është nga 90 000 deri në 100 000 km². Është për t'u cekur se, edhe në bisedimet shqiptaro-osmane që ishin bërë në gusht të vitit 1912, kur po bisedohej për avancimin e të drejtave shqiptare, që nënkuptonte një autonomi, kur ishte në pyetje propozimi për kufijtë aktualë (të vitit 1912) të Shqipërisë, ishin paraqitur mjaftë të përgjithësuara²⁹, pra nuk prekej në formën konkrete se në cilin territor gjeografik do të shtrihej autonomi e shqiptarëve.

Për shtrirjen e territoreve shqiptare, Kristo Dako ka shkruar: *Kështu, vendimi arbitrar dhe i padrejtë i Konferencës së Londrës la brenda shtetit shqiptar vetëm një territor me 11 317 mila² (29 000 km²) me një popullsi rreth 1 000 000 banorë, derisa në fakt vendi (Shqipëria reale, I.M.) ishte tri herë më i madh duke pasur rreth 30*

²⁶ Po aty.

²⁷ Johan Georg von Hahn, *Studime shqiptare*, Instituti i Dialogut dhe Komunikimit, Tiranë, 13.

²⁸ Po aty, 33.

²⁹ Po aty, 258.

000 mila² (78 000 km²).³⁰ K. Dako ka publikuar edhe një hartë (harta 10), ku përkufizon shtrirjen gjeografike të trungut etnik shqiptar.³¹ Sipas Dakos, qytetet kryesore, në të cilat shumica ishin të banuar me shqiptarë para vitit 1912, ishin: Shkodra me 32 000 banorë, Prizreni me 30 000, Janina me 22 000, Gjakova me 12 000, Dibra me 15 000, Prishtina me 11 000, Peja me 15 000, Berati me 15 000, Ohri me 11 000, Tirana me 12 000, Korça me 22 000, Manastiri me 60 000, Shkupi me 32 000, Velesi me 19 700, Tetova me 17 200, Prilepi me 24 000, Krusha me 9 350, Resna me 4 450, Florina me 9 824, Struga me 4 570, Kastoria me 6 190, Gjirokastra me 11 000, Elbasani me 8 000, Mecova me 7 500, Preveza me 6 500, Vlora me 6 000, Durrësi me 5 000, Parga me 5 000, Burinti me 2 000 dhe Kruja me 5 000 banorë.³²

Sipas *Historisë së Popullit Shqiptar III*, i botuar më 2002, sipërfaqja territoriale që e përbënte me shumicë shqiptare, në vitin 1912, ishte rreth 52 000 km².³³ Aty është publikuar edhe një hartë (harta 11), në të cilën, është kufizuar me ngjyrë të kuqe, sipas së cilës, qeveria e Vlorës kërkonte që ajo sipërfaqe të përfshihej brenda Shqipërisë së ardhshme.³⁴ Mirëpo, ka një shpërputhje në rastin e sipërfaqes së territoreve shqiptare me atë të librit të dytë (*Historia e Popullit Shqiptar II*, 2002), ku thuhet se në periudhën e Rilindjes, përkatësisht pas Kongresit të Berlinit (1878) trojet shqiptare mbulonin rreth 75 000 km². Mirëpo, në periudhën 1881-1912 nuk ka ndodhur ndonjë ngjarje apo shpërngulje e madhe e shqiptarëve, që më 1912 të jenë tkurrur trojet shqiptare nga 75 000 km² në 52 000 km².

Që nga shekulli XV e deri më 1912, territoret shqiptare ishin nën sundimin osman. Gjatë shekullit XIX, Perandoria Osmane ishte në krizë të rëndë dhe rënia e largimi i saj nga Ballkani ishte vetëm çështje kohe. Prandaj, shtetet ballkanike, të formuara gjatë shekullit XIX, si: Greqia, Serbia, Mali i Zi dhe më 1908 Bullgaria, pak a shumë ishin të interesuara që kur të largohej pushtuesi osman ato treva t'i

³⁰ Christo Dako, *Albania - The master key to the Near East*, Institute of Spiritual and Cultural Heritage of the Albanians - Institute for Albanian and Protestant Studies, Skopje, 2019, 2.

³¹ Ch. Dako, *Albania - The master key to the Near...*, XXIV.

³² Po aty, 7 dhe 8.

³³ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Historia e Popullit Shqiptar III - Periudha e pavarësisë (28 nëntor 1912 - 7 prill 1939)*, Tiranë, 2007, 30.

³⁴ Po aty, 24.

ndajnë në mes vete.

Këto treva në të vërtetë ishin të banuara me shumicë shqiptare. Në rrethana të tilla, shumë publicistë, studiues e politikanë të atyre shteteve, filluan ta falsifikojnë të vërtetën historike të shqiptareve dhe bëhej përpjekje që të minimizohej në maksimum sipërfaqja territoriale ku me shumicë banohej me shqiptarë. Kështu, shtrirja e territoreve shqiptare gjatë shekullit XIX dhe në fillim të shekullit XX ka qenë në vazhdimësi temë studimi e shumë studiuesve. Megjithatë, sikurse më parë, edhe gjatë periudhës së Rilindjes Kombëtare, shtrirja gjeografike e territoreve shqiptare ishte pak a shumë e njëjtë. Në përgjithësi, shumica e studiuesve të shkencave shoqërore, pajtohen se nga koha e Lidhjes së Prizrenit (1878) e deri me shpalljen e pavarësisë më 28 nëntor 1912, trevat shqiptare mbulonin një sipërfaqe prej rreth 90 000 km² duke mos llogaritur në këtë rast sanxhakun e Nishit apo Toplicën, me rreth 10 000 km², e cila u pastrua në aspektin etnik, d.m.th., u shpërngulën me forcë shqiptarët që jetonin aty nga ushtria serbe.

Kongresi i Berlinit, përveç që njohu pavarësinë e Serbisë, ia aneksoi këtë territor shtetit serb. Gjatë periudhës 1881-1912, territoret shqiptare ishin të ndara në katër vilajete: i Kosovës (32 900 km²), i Manastirit (28 500 km²), i Janinës (17 900 km²) dhe i Shkodrës (10 970 km²). Kishte shqiptarë që jetonin edhe në vilajetin e Selanikut, por që nuk e përbënin shumicën. Megjithatë, Konferenca e Ambasadorëve në Londër (1912-1913), nuk e mori parasysh faktorin etnik dhe në mënyrë të padrejtë vendosi që brenda shtetit shqiptar të përfshiheshin vetëm 28 000 km², apo rreth 1/3 e sipërfaqes territoriale të trevës ku shumicën e përbënte elementi shqiptar.